

Inspektion av Statens institutionsstyrelse, LVM-hemmet Gudhemsgården, den 4-5 mars 2013

Inledning

På uppdrag av justitieombudsmannen Lilian Wiklund genomförde biträdande enhetschefen Gunilla Bergerén samt föredragandena Anna Edholm, Elisabeth Sjöblom och Lars Olsson den 4-5 mars 2013 en inspektion av Statens institutionsstyrelses LVM-hem Gudhemsgården.

Inspektionen är en del av JO:s uppdrag att fullgöra de uppgifter som ankommer på ett nationellt besöksorgan (national preventive mechanism, NPM) enligt det fakultativa (frivilliga) protokollet den 18 december 2002 till Förenta nationernas konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Inspektionens genomförande

Inspektionen inleddes den 4 mars med att verksamheten i hemmet presenterades av institutionschefen AA och biträdande institutionschefen BB. Därefter förevisades hemmet och samtal fördes med intagna och personal. Det gjordes även en översiktlig granskning av beslut och journaler. Inspektionen avslutades den 5 mars med en avslutande genomgång av iakttagelserna med AA och BB.

Iakttagelser m.m.

Organisation m.m.

LVM-hemmet Gudhemsgården ligger strax utanför Falköping. Hemmet har 29 platser, varav 26 är låsta. Vid inspektionen var 17 personer intagna i hemmet, varav 15 på låsta platser. Gudhemsgården har använts för olika former av offentlig vård sedan slutet av 1950-talet. Hemmet har tidigare bl.a. tagit emot ungdomar som vårdats enligt lagen (1990:52) om vård av unga (LVU).

Hemmet tar främst emot yngre missbrukande män, ofta med svårare psykiatrisk problematik. Tillsammans med LVM-hemmen Hessleby och Hornö har Gudhemsgården ett särskilt ansvar att ta emot utagerande manliga intagna. Hemmet tar in ungefär 70-80 personer per år. Under senare år har det enligt

hemmet blivit vanligare med en högre andel placeringar av intagna som är föremål för omedelbara omhändertaganden med stöd av 13 § lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM), där socialnämnden i den intagnes hemkommun senare väljer att inte ansöka om beredande av tvångsvård enligt 4 § nämnda lag.

Intagna kommer från hela landet. De flesta transporteras till hemmet av polisen eller Kriminalvårdens transporttjänst. Det förekommer att polisen frågar hemmet om personer omhändertagna med stöd av LVM som ska transporteras till hem i andra delar av landet kan få övernatta på Gudhemsgården. Hemmet kan under vissa villkor acceptera en sådan förfrågan om hemmet är bekant med den intagne i fråga.

Hemmet har tre avdelningar: en låst intagningsavdelning, avdelning 1 med både låsta och öppna platser, samt låsta avdelning 2.

Intagningsavdelningen

Intagningsavdelningen har tio platser. Enligt personal stannar en intagen vanligen en eller två veckor på intagningsavdelningen, dvs. under tiden den intagne behöver abstinensbehandling. Det förekommer dock att en intagen kan spendera hela sin tid som vårdad med stöd av LVM på intagningsavdelningen. Det förekommer också att intagna som återfallit i missbruk av droger flyttas från behandlingsavdelningarna till intagningsavdelningen. Till skillnad från övriga intagna på hemmet så bär intagna på intagningsavdelningen hemmets kläder.

Avdelning 1

Avdelning 1 är en behandlingsavdelning. Avdelningen har tio låsta och tre öppna platser, men fördelningen mellan låsta och öppna platser kan variera beroende på vilka intagna som är placerade på avdelningen. Intagna som är på låsta platser har sina bostadsrum i en korridor. Intagna som vårdas på öppna platser har sina bostadsrum i några särskilda mindre hus på hemmets område, ”paviljongen”. Intagna som vårdas på öppna platser får dagtid röra sig helt fritt på hemmets område.

Avdelning 2

Avdelning 2 är en behandlingsavdelning med sex platser och är avsedd för särskilt vårdkrävande patienter som har svårt att vistas i större grupper med andra intagna. På avdelningen finns särskilda lokaler där en intagen kan vårdas i enskildhet.

Bemötande och bemanning

I hemmet finns 67,5 tjänster och enligt hemmet har man störst personalresurser av alla LVM-hemmen. Åldersspridningen bland personal är stor. Enligt hemmet har man under det senaste årtiondet styrt om sitt arbetssätt. Detta har medfört att personalen på avdelningarna gått från att till största delen bestå av fysiskt starka män till att vara mer blandad. Majoriteten av de anställda är män, men det finns i dag kvinnor som tjänstgör i samtliga funktioner, inklusive som nattpersonal. Alla anställda som arbetar med behandling får extern handledning varannan vecka. Handledningen fokuserar på de intagna.

En intagen tilldelas två kontaktpersoner på intaget. När han flyttas till avdelning 1 eller 2 får han nya kontaktpersoner.

Flera ur personalen anmärkte att intagningsavdelningen var för stor och att det är en stor utmaning för personalen att klara av en fullbelagd avdelning. Från personal framfördes även att hemmet inte alltid fyller tillfälliga vakanser på avdelningarna vilket skapar stor belastning på övrig personal. Det framfördes även oro från personal att utbildnings- och kompetensgrad hos vikarier kan vara låg. Flera ur personalen uttryckte önskemål att den handledning de får inte bara skulle fokusera på de intagna.

Flera intagna uttryckte att de var nöjda med bemötandet från personalen.

Bostadsrum och gemensamma utrymmen

Hemmets byggnader ligger relativt nära annan privat och kommersiell bebyggelse, bl.a. en bilverkstad, och är omgärdade av ett högt stängsel. Enligt hemmet uppfördes stängslet efter en uppmärksammanad rymning från det näraliggande ungdomshemmet Fagared. Antalet avvikningar från hemmet har enligt hemmet emellertid inte gått ned sedan stängslet uppfördes. De flesta avvikningar sker när intagna placerats i s.k. § 27-vård (vård i annan form utanför hemmet) eller vid besök till externa sjukvårdsinrättningar. Det förekommer också att intagna rymmer från hemmets område.

Intagningsavdelningens bostadsrum är mer sparsamt inredda än bostadsrummen på de övriga avdelningarna. Ett av rummen på intagningsavdelningen är utrustat med en sjukhussäng samt egen toalett. I övrigt delar intagna på toalett och dusch. Intagna på behandlingsavdelningarna har möjlighet att låsa sina rum. Personal har alltid möjlighet att öppna bostadsrum. Det finns låsbara skåp för förvaring av värdesaker o.d. på bostadsrummen på intagningsavdelningen.

Både intagna och personal ansåg att stängslet kring hemmet gör att hemmet får ett fängseliknande intryck.

Intagning och information om rättigheter m.m.

Det finns skriftliga rutiner för intagning, inklusive en checklista. Den nyanlände tas emot på intagningsavdelningen av två manlig personal. Han uppmanas att klä av sig, vända på sig, erbjuds att duscha och byta till hemmets kläder. Han erbjuds lämna urinprov och utandningsprov. Mobiltelefon omhändertas. Om den intagne har pengar eller andra värdesaker med sig kan han låsa in dessa i särskilt skåp. Den intagnes status och eventuella påverkan av droger och alkohol noteras.

Enligt hemmet får nyintagna ett informationsblad om avdelningen ("Välkommen till intagningsavdelningen") samt SiS broschyr "Viktig information till dig som vårdas med stöd av LVM". I informationsbladet redogörs för regler och rutiner på avdelningen.

Några intagna uppgav att de inte fått någon skriftlig eller muntlig information om rättigheter eller rutiner och regler vid intaget. Andra intagna sa att de hade fått sådan information.

Särskilda befogenheter

Kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning

Enligt personal fattas beslut om kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning med stöd av 32 § LVM i alla fall när en nyintagen anländer till hemmet. Detsamma sker också när en intagen flyttas från en annan avdelning till intagningsavdelningen pga. misstanke om drogpåverkan.

Intagnas bostadsrum besiktas varje dag. Vid misstanke om innehav av otillåtna droger eller föremål fattas beslut om visitation.

Vård i enskildhet och avskiljning

I samband med inspektionen begärdes uppgifter om hur många beslut om avskiljning och vård i enskildhet som fattats under år 2012. Sammanlagt hade hemmet fattat tolv beslut att hålla en intagen i avskildhet med stöd av 34 § fjärde stycket LVM. Åtta av besluten gällde intagna på intagningsavdelningen och fyra beslut intagna på avdelning 2. Besluten rörde åtta personer, dvs. några intagna avskildes flera gånger.

Under samma period fattades 26 beslut om att vårda en intagen i enskildhet med stöd av 34 § andra och tredje stycket LVM. 19 av besluten gällde intagna på intagningsavdelningen och sju beslut intagna på avdelning 2. Besluten rörde 21 personer.

De tre avdelningarna har vardera två rum för att hålla en intagen i avskildhet. Avskiljningsrummen ligger i anslutning till avdelningarna. Tre av avskiljningsrummen har en brits men i övrigt är de enbart inredda med en galonmadrass. Utanför några rum finns lagtext om avskiljning uppsatt, men hänvisningar görs till bestämmelser i LVU, inte LVM.

Enligt hemmet är antalet avskiljningar lågt. Man anser sig vara strikta i sin tolkning av när en avskiljning enligt lag får ske. Om en intagen t.ex. kastat en kaffekopp i väggen kan han vara på väg ner i aggressivitet, och det kan då vara bättre med en uppmaning om att sopa upp än att dra och slita i honom för att föra honom till avskiljningsrummet. En intagen som blir avskild undersöks av sjuksköterska endast om det finns ett medicinskt skäl för det.

Enligt hemmet ska intagna som vårdas i enskildhet, oavsett vilken avdelning de är placerade på, i första hand vårdas i särskilda lokaler för vård i enskildhet på avdelning 2. Där finns ett bostadsrum med ett anslutande sällskaps-/tv-rum. Det framkom emellertid att när detta utrymme används för en annan intagen, eller när det gäller en intagen som tillfälligt är påverkad av t.ex. alkohol, så kan den intagne vårdas i enskildhet vid intagsutrymmet vid intagningsavdelningen. Om

avdelningen inte är fullbelagd finns det även en möjlighet att sektionera en del av intagningsavdelningen för vård i enskildhet.

Enligt personal förekommer det att påverkade intagna i vissa fall också uppmanas att stanna i sitt rum under en kortare tid utan att beslut om vård i enskildhet eller avskiljning fattas.

Möjlighet till daglig utomhusvistelse

Det finns anslutande rastgårdar till respektive avdelning. Dessa är öppna för de intagna under dagtid. Om en intagen vill komma ut på rastgården nattetid för att röka öppnar personalen rastgården för honom.

Alla intagna, inklusive intagna på intagningsavdelningen, äter lunch och middag i en gemensam matsal för personal och intagna i en särskild byggnad.

Intagna på avdelning 1 och 2 erbjuds att gå promenad varje vardag kl. 9.

Behandling

För intagna upprättas en behandlingsplan. I hemmet erbjuds behandlingsprogrammen motivationsträffar och återfallsprevention.

En intagen uppgav att han inte deltar i behandlingsprogram då han genomfört program tidigare. En intagen sade sig inte känna till sin behandlingsplan.

Sysselsättning och aktiviteter

Hemmet har ett aktivitetshus med bl.a. en silversmidesverkstad, ett biljardrum, ett rum för filmvisning, ett gym och en gymnastiksal.

Enligt veckoschemat för avdelningarna kan intagna vara i aktivitetshuset alla dagar i veckan, också kvällstid. De enda tider som enligt veckoschemat inte innehåller aktiviteter eller programverksamhet för intagna på avdelningarna 1 och 2 är helgförmiddagarna.

Intagna på intagningsavdelningen kan till skillnad från intagna på avdelningarna inte delta i kvällsaktiviteter i aktivitetshuset. Enligt personal hade nyintagna på intagningsavdelningen tidigare regelmässigt en ”innevecka” (dvs. de fick inte lämna avdelningen) den första tiden på avdelningen. Nu görs i stället en bedömning från fall till fall.

Intagna på samtliga avdelningar har möjlighet att anmäla sig till datortid vid flera tillfällen i veckan. Personal är med när den intagne använder dator.

Flera intagna klagade på att det är en brist på aktiviteter. Några beskrev det som att de inte gör något förutom att se på tv och gå ut på promenadgården.

Kontakt med omvärlden

Personal och intagna uppgav att intagna som tar emot brev regelmässigt öppnar dessa i närvaro av personal, även myndighetsbrev.

En intagen får ringa till vem han vill. Inkommande samtal kopplas av personal till en telefonhytt. Intagna får ringa myndighetsamtal hela dagen, medan privata samtal får ringas på kvällar och helger.

Hemmet har ingen övernattningslägenhet för externa besökare. Besökare som vill stanna en längre tid hänvisas i stället till ett närliggande vandrarhem.

Hälso- och sjukvård

Läkare besöker hemmet en dag i veckan. En intagen som vill träffa läkaren anmäler detta. Läkaren träffar samtliga intagna som tas in i hemmet.

Sjuksköterskor finns i tjänst vardagar från kl. 7.30 till kl. 21.30 och sjuksköterska tjänstgör också dagtid på helger. Sjuksköterskorna har inte jourtider på telefon. Om t.ex. en intagning sker nattetid kan personal ringa läkaren. Annars görs inledande ankomstsamtal av sjuksköterska på dagtid.

Enligt hemmets rutiner är huvudregeln att medicinutdelning ska göras av två personal. I samtal med personal framkom att det i praktiken kan förekomma i vissa situationer att medicinutdelning görs av en ensam medlem av personalen om det t.ex. rör ofarlig medicinering till en känd intagen. Ordinerad behovsmedicin ska endast delas ut efter bedömning av sjuksköterska.

Incidenter och självmordsförebyggande arbete

En intagen avled av en överdos år 2011. År 2012 avled en annan intagen, sannolikt av en kombination av ordinerade läkemedel och narkotiska preparat. Enligt hemmet har man ändrat rutinerna för medicinutdelning efter dödsfallet 2012. Hemmet har även tillsyn av klienterna under kväll, natt och morgon. Att tillsyn skett signeras av personal och anteckningarna ges till avdelningsföreståndaren. I tillsynen ingår även en rutin att väcka den intagne på morgonen. Intagna som mår dåligt kan även sättas under särskild tillsyn.

Suicidscreening görs enligt formulär och kan även göras av behandlingspersonal. Det förekommer att läkare ordinerar neuroleptika till patienter som är våldsamt utagerande men bara om patienten så vill.

Både ledning och personal framhöll införseln av droger som ett av de största problemen för verksamheten. Flera ur personalen uttryckte oro över att för stor försiktighet visas en intagen vid misstanke om drogpåverkan. Om en medlem ur personalen misstänker att en intagen är påverkad av droger väljer ledningen ofta att vänta och se snarare än att försöka utröna om den intagne är påverkad genom att inleda samtal eller besluta om andra åtgärder.

Övrigt

Avdelningarna 1 och 2 har klientforum varannan vecka.

Avslutande genomgång

JO:s medarbetare redogjorde för iakttagelserna vid inspektionen.

Hemmet anförde bl.a. följande. Stängslet kring hemmet är högt, men en fördel är att det hindrar utomstående från att komma nära avdelningarna och t.ex. smuggla in droger. Intagna på Gudhemsgårdens låsta avdelningar kan åtnjuta en förhållandevis stor rörelsefrihet på hemmets område jämfört med andra LVM-hem.

När det gäller frågan om brevgranskning så kommer all inkommande post till kansliet. Där sker en sortering och posten går därefter ut på avdelningarna. Om det uppstår misstanke kring en försändelse fattas beslut om att kontrollera brevet enligt 35 § LVM innan det lämnas ut.

Vad gäller frågan att inte besätta tillfälliga vakanser ser ledningen till beläggningsgraden i hemmet. Om det finns få intagna i hemmet väljer man att inte besätta tillfälliga vakanser.

I fråga om hur hemmet bemöter intagna vid misstanke om påverkan, ser hemmet det som viktigt att en intagen visar tydliga symtom innan han anklagas för att vara påverkad. Ibland har personal olika uppfattning om en intagen är påverkad eller inte. Om misstanken rör ett flyktigt berusningsmedel kan det uppstå situationer när det inte går att påvisa om en eventuell första misstanke var korrekt eller inte.

Det finns planer på att bygga om lokalerna på intagningsavdelningen vilket skulle förenkla möjligheterna att vårda intagna i enskildhet. En intagen som återkommer märkbart påverkad från en vistelse utanför hemmets område kan ges möjlighet att hålla sig på sitt rum om det görs en bedömning att han kan avhålla sig från att gå ut till andra intagna. Hemmet har då tillsyn på den intagne varje kvart eller halvtimme.

Det kan i nuläget bli problematiskt om intagna är ordinerade behovsmedicinering och frågan om behov kommer upp när sjuksköterska inte är i tjänst nattetid.

Vid protokollet

Lars Olsson

Justeras den 2013-05-29

Gunilla Bergerén

Jag har tagit del av protokollet. Med anledning av det som har antecknats angående utdelning av brev till intagna under rubriken *Kontakt med omvärlden* (s. 6) vill jag

hänvisa till det särskilda ärende jag inlett efter inspektionen av LVM-hemmet Hessleby i december 2012 för att utreda om hemmets förfarande vid brevtudelnig utgör en sådan kontroll av försändelser som avses i 35 § LVM (JO:s dnr 2793-2013).

I övrigt föranleder iakttagelserna vid inspektionen inte någon åtgärd eller kommentar från min sida.

Lilian Wiklund